

научной степени докт. психол. наук / Сыромятников Игорь Васильевич. – М., 2007. – 45 с.

УДК 159.9

Коноплицька О.В., здобувач кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського Національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТИВНИХ МЕТОДИК ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

У статті вивчаються соціально-психологічні установки працівників ОВС щодо неповнолітніх правопорушників та особливості ставлення працівників ОВС до різних категорій неповнолітніх правопорушників.

Ключові слова: установки, ставлення, неповнолітні правопорушники, протиправна поведінка, працівники ОВС, проективні методики.

В статье изучаются социально-психологические установки сотрудников ОВД в отношении несовершеннолетних правонарушителей и особенности отношения сотрудников ОВД к разным категориям несовершеннолетних правонарушителей.

Ключевые слова: установки, отношение, несовершеннолетние правонарушители, противоправное поведение, сотрудники ОВД, проективные методики.

Постановка проблеми. Визначення соціально-психологічних установок працівників ОВС щодо певних категорій неповнолітніх правопорушників дозволить визначити позицію міліціонерів щодо особистості неповнолітнього правопорушника. З'ясування ставлення працівників ОВС щодо неповнолітніх правопорушників вирішить ряд окремих завдань, пов'язаних з: перевихованням неповнолітніх правопорушників, профілактикою правопорушень серед підлітків та удосконалення роботи працівників ОВС з ними, плануванням та здійсненням профілактичних заходів, спрямованих на формування правослужняної поведінки та підвищення правової обізнаності як школярів, так і працівників ОВС [1; 2].

Мета. Дослідити за допомогою проективних методик особливості ставлення працівників ОВС до певних категорій неповнолітніх правопорушників.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження особливостей ставлення працівників ОВС до різних категорій неповнолітніх правопорушників нами було обрано наступні проективні методики: психогометричний тест С. Деллінгера і "колірний тест ставлень" Е.Ф. Бажина та О.М. Еткінда (адаптований варіант методу колірних виборів М. Люшера). Отримані результати зведено до таблиць 1 та 2.

В тестуванні взяли участь 120 працівників міліції: 40 міліціонерів з підрозділу кримінальної міліції у справах дітей, 40 – працівники органів слідства, 40 – дільничні інспектори міліції. З яких 85% опитуваних співробітників міліції – чоловіки, 15% – жінки.

**Результати опитування за методикою «психогеометричний тест»
С. Деллінгер (у %).**

Під-розділ	Категорії неповнолітніх правопорушників/Геометрична фігура	Квадрат	Трикутник	Круг	Прямокутник	Зигзаг
Слідство	Неповнолітній правопорушник	15	35		30	20
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив адміністративне правопорушення	5	40		12,5	42,5
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив насильницьке правопорушення	32,5	22,5		32,5	12,5
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив корисливо-насильницьке правопорушення	25	10		47,5	17,5
КМСД	Неповнолітній правопорушник	12,5	27,5		40	20
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив адміністративне правопорушення	10	27,5		25	37,5
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив насильницьке правопорушення	17,5	25		40	17,5
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив корисливо-насильницьке правопорушення	12,5	12,5		65	10
ДІМ	Неповнолітній правопорушник	10	40		40	10
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив адміністративне правопорушення		25		27,5	47,5
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив насильницьке правопорушення	17,5	20		45	17,5
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив корисливо-насильницьке правопорушення	10	15		67,5	7,5

В результаті попередньо проведеного нами дослідження було визначено, що працівники правоохоронних органів поділяють неповнолітніх правопорушників за їх психологічними якостями на 3 категорії залежно від тяжкості вчиненого правопорушення: адміністративне, насильницьке корисливо-насильницьке [3].

**Результати опитування за методикою «колірний тест ставлень» (КТС)
Е.Ф. Бажина та О.М. Еткінда (у %).**

Під-розділ	Категорії неповнолітніх правопорушників/Колір	Синій	Зелений	Червоний	Жовтий	Фіолетовий	Коричневий	Чорний	Сірий
Слідство	Неповнолітній правопорушник			77,5	2,5	20			
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив адміністративне правопорушення	7,5		52,5	12,5	27,5			
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив насильницьке правопорушення			67,5	17,5	15			
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив корисливо-насильницьке правопорушення	17,5		47,5	12,5	22,5			
КМСД	Неповнолітній правопорушник			47,5	22,5	30			
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив адміністративне правопорушення	15		20	42,5	22,5			
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив насильницьке правопорушення	20		42,5	20	17,5			
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив корисливо-насильницьке правопорушення	12,5		55	20	12,5			
ДІМ	Неповнолітній правопорушник			57,5	15	27,5			
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив адміністративне правопорушення	12,5		25	27,5	35			
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив насильницьке правопорушення			57,5	15	27,5			
	Неповнолітній правопорушник, що вчинив корисливо-насильницьке правопорушення			70	2,5	27,5			

Використані нами методики мають на меті з'ясувати два моменти:

- по-перше, дослідити емоційний компонент соціально – психологічних установок співробітників ОВС (враховуючи підрозділ, в якому вони працюють – кримінальна міліція у справах дітей, дільничні інспектори міліції, слідчі) до різних категорій неповнолітніх правопорушників (за характером вчиненого ними правопорушення – адміністративного, насильницького і корисливо-насильницького) [4];

- по-друге, виявити достовірні відмінності у розподілі частоти вибору фігур і розподілі частоти вибору кольорів працівниками різних підрозділів ОВС щодо різних категорій неповнолітніх правопорушників, що дозволить виявити ступінь ідентичності отриманих результатів.

З метою виявлення достовірних відмінностей у розподілі частоти вибору фігур і розподілі частоти вибору кольорів працівниками різних підрозділів ОВС щодо різних категорій неповнолітніх правопорушників за допомогою методик «Психогеоетричний тест» і «Колірний тест ставлень» було використано непараметричний критерій Хі-квадрат Пірсона (Chi – Square Test). [5, 6]. Аналіз статистичних даних і відновлення прихованих закономірностей. Обчислення проводилося на ЕОМ за допомогою програмного забезпечення для аналізу статистичних даних і встановлення прихованих закономірностей «SPSS for Windows» версія 13.0. Отримані результати було зведено до таблиць 3 і 4.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз частоти вибору фігур за методикою «Психогеоетричний тест» у працівників ОВС.

Підрозділ		Неповнолітній правопорушник, що вчинив адміністративне правопорушення	Неповнолітній правопорушник, що вчинив насильницьке правопорушення	Неповнолітній правопорушник, що вчинив корисливо-насильницьке правопорушення
КМСД	Chi-Square(a)	6,200	5,400	34,200
	df	3	3	3
	Asymp. Sig.	0,102	0,145	0,000
Слідство	Chi-Square(a)	17,400	4,400	12,600
	df	3	3	3
	Asymp. Sig.	0,001	0,221	0,006
ДІМ	Chi-Square(a,b)	3,650	8,600	39,000
	df	2	3	3
	Asymp. Sig.	0,161	0,035	0,000

Проаналізуємо характер вибору геометричних фігур і характер вибору кольорів працівниками підрозділ кримінальної міліції у справах дітей щодо різних категорій неповнолітніх правопорушників

Аналіз частоти вибору фігур і кольорів щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили адміністративне правопорушення, дозволяє виявити деякі важливі тенденції та закономірності. Найбільшу емпіричну частоту вибо-

ру було виявлено щодо геометричної фігури "зигзаг" (37,5%), а найменшу – у відношенні фігури «круг» (0,0%), характер виявленої тенденції статистично не є значущим (Chi-Square 6,200; $p=0,102$). Згідно з даними таблиці найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо жовтого кольору зі статистично значущим результатом (Chi-Square 14,600; $p=0,002$, $p<0,01$). Цих неповнолітніх, на думку міліціонерів, властива креативність мислення, творчий підхід, особливість комбінувати абсолютно різноманітні, несхожі ідеї та створювати на цій основі нове. Вибір фігур і кольорів символізує активність, прагнення до спілкування, допитливість, відчуття потреби в зміні певної ситуації, оточення. Характерним для неповнолітніх правопорушників, які вчинили адміністративне правопорушення, на думку міліціонерів, є вміння приміряти різні соціальні ролі, виражене прагнення проявити себе якнайкраще у навчанні чи в захопленнях і подобатися оточуючим. Такі підлітки не можуть продуктивно працювати в добре структурованій ситуації. Їм необхідно мати постійну різноманітність у роботі та високий рівень стимуляції на робочому місці. Вони часто є нестриманими, дуже експресивними, що заважає їм втілювати свої ідеї в життя.

Таблиця 4

Порівняльний аналіз частоти вибору фігур за методикою «Колірний тест ставлень» у працівників ОВС.

Підрозділ		Неповнолітній правопорушник, що вчинив адміністративне правопорушення	Неповнолітній правопорушник, що вчинив насильницьке правопорушення	Неповнолітній правопорушник, що вчинив корисливо-насильницьке правопорушення
КМСД	Chi-Square(a)	14,600	14,700	26,300
	df	3	3	3
	Asymp. Sig.	0,002	0,002	0,000
Слідство	Chi-Square(a)	19,600	31,700	18,300
	df	3	3	3
	Asymp. Sig.	0,000	0,000	0,000
ДІМ	Chi-Square(a,b)	4,200	11,450	27,950
	df	3	2	2
	Asymp. Sig.	0,241	0,003	0,000

Аналіз частоти вибору фігур і кольорів щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили насильницьке правопорушення, також дозволяє виявити деякі важливі для нас тенденції та закономірності. Так, найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо геометричної форми «прямокутник» (25%), а найменшу – у відношенні фігури «круг» (0%). Характер виявленої тенденції статистично не є значущим (Chi-Square 5,400; $p=0,145$). Найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено до червоного кольору, що є статистично значущим (Chi-Square 14,700; $p=0,002$, $p<0,01$).

Змістовно інтерпретуючи виявлені тенденції та закономірності, зауважимо, що вибір характеризує неповнолітніх правопорушників як людей, не задоволених тим способом життя, яке вони ведуть зараз, тому займаються пошуком кращого положення. Вони є непослідовними, непередбачуваними у вчинках, їм властива сила волі, активність, прояви агресивної поведінки, владність. Для них є характерною низька самооцінка, що свідчить про спробу пошуку нових методів у роботі і стилю життя. Особливістю даного вибору є блискавичні, стрімкі і непередбачувані зміни в поведінці, вони ведуть активний спосіб життя, прагнуть отримати від життя всі блага. Вся діяльність спрямована на успіх і самореалізацію. Такі підлітки завжди відкриті для нових ідей, цінностей, способів мислення і життя, легко засвоюють все нове, виявляють інтерес до всього, що відбувається навколо них.

Аналіз частоти вибору фігур і кольорів щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили корисливо-насильницьке правопорушення, дозволяє підтвердити їх статистично значущий характер (фігур Chi-Square 34,200; $p=0,000$, $p<0,001$, кольорів Chi-Square 26,400; $p=0,000$, $p<0,001$). Звертаючись до даних у таблиці, зауважимо, що, як і в попередньому випадку, найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо геометричної фігури «прямокутник» (65%) і червоного кольору (55%).

Перейдемо до аналізу частоти вибору геометричних фігур та кольорів працівниками підрозділу слідчих щодо різних категорій неповнолітніх правопорушників.

Аналіз частоти вибору фігур і кольорів щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили адміністративне правопорушення, дозволяє виявити деякі важливі тенденції та закономірності. Так, найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо геометричних фігур «зигзаг» (42,5%) і «трикутник» (40,0%) і червоного кольору (52,5%), а найменшу – щодо фігури «круг» (0%) і синього кольору (7,5%). Характер даної закономірності виявився статистично значущим (фігур Chi-Square 17,400; $p=0,000$, $p<0,001$, кольорів Chi-Square 19,600; $p=0,000$, $p<0,001$). Неповнолітні правопорушники, які асоціюються у міліціонерів із даними фігурами та кольором, характеризуються як такі, що володіють честолюбством і прагматизмом. Вони є розважливими, амбітними, не тільки знають, чого хочуть, але й як цього домогтися. Такі підлітки часто грішать тим, що впевнені в існуванні двох точок зору – неправильної та їх власної. Вони – сильні особистості і небезпечні конкуренти. Підкреслимо спонтанно-екстравертну тенденцію і потребу в досягненні мети, домінування; для них є характерною наступальна агресія «завойовника», цілеспрямованість.

Аналіз частоти вибору геометричних фігур і кольорів щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили насильницьке правопорушення, дозволяє зафіксувати важливі для нас тенденції та закономірності. Згідно табличних даних, найбільшу емпіричну частоту вибору було зафіксовано щодо червоного кольору (67,5%), характер виявленої закономірності є статистично значущим (Chi-Square 31,700; $p=0,000$, $p<0,001$). Найбільшу емпіричну частоту вибору було зафіксовано щодо фігур «квадрат» (32,5%) і «прямокутник» (32,5%), характер виявленої тенденції статистично не є значущим (Chi-Square 4,400; $p=0,221$).

Аналіз частоти вибору фігур і кольорів щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили корисливо-насильницьке правопорушення, дозволяє підтвердити їх статистично значущим характер. Так, найбільшу емпіричну частоту вибору було зафіксовано щодо червоного кольору (47,5%), характер виявленої закономірності є статистично значущим (Chi-Square 16,300; $p=0,000$, $p<0,001$). Найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо фігури «прямокутник» (47,5%), характер виявленої закономірності є статистично значущим (Chi-Square 14,400; $p=0,006$ $p<0,01$).

Змістовно інтерпретуючи виявлені закономірності, зауважимо про те, що вибір працівників підрозділу слідства щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили корисливо-насильницьке правопорушення, характеризує цих неповнолітніх у відсутності потреби в діях, допомозі, емоційній залученості, спілкуванні. Таке ставлення може відсунути почуття співчуття і підтримки з боку співробітників ОВС щодо таких підлітків.

Нарешті перейдемо до аналізу частоти вибору фігур і кольорів дільничних інспекторів міліції щодо різних категорій неповнолітніх правопорушників. Аналіз частоти вибору фігур і кольорів щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили адміністративне правопорушення, дозволяє виявити деякі важливі тенденції. Так, найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо фігури "зигзаг" (47,5%), а фігури «квадрат» і «круг» не обрали жодного разу. Найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо фіолетового кольору (35%). Характер даної тенденції виявився статистично незначущим (Chi-Square 3,650; $p=0,161$ і Chi-Square 4,200; $p=0,241$ відповідно).

Аналіз частоти вибору фігур щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили насильницьке правопорушення, дозволяє виявити деякі статистично значущі закономірності (Chi-Square 8,600; $p=0,035$, $p<0,05$ і Chi-Square 14,450; $p=0,003$, $p<0,01$). Так, найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо геометричної форми «прямокутник» (45,0%). Найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо червоного кольору (57,5%). Це може свідчити про те, що дільничні інспектори міліції не потребують міцної, глибокої прихильності в роботі з неповнолітніми правопорушниками, які вчинили насильницьке правопорушення. Даний вибір характеризує неповнолітніх правопорушників як таких, що не вимагають певного емоційного комфорту та захисту від зовнішнього впливу, відзначаються неконформністю установок. Неповнолітні правопорушники не дружелюбні до працівників правоохоронних органів, особливо до тих, чий професійний обов'язок безпосередньо пов'язаний з попередженням, перевихованням та реабілітацією неповнолітніх, які вчинили дане правопорушення.

Аналіз частоти вибору фігур щодо неповнолітніх правопорушників, які вчинили корисливо-насильницьке правопорушення, дозволяє підтвердити їх статистично значущий характер (Chi-Square 39,000; $p=0,000$, $p<0,001$ і Chi-Square 27,950 $p=0,000$ $p<0,001$). Згідно даних, занесених до таблиці, найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо геометричної форми «прямокутник» (67,5%). Найбільшу емпіричну частоту вибору було виявлено щодо червоного кольору (70%).

Змістовно інтерпретуючи ймовірні причини виявленої закономірності, зауважимо, що даний вибір визначає споглядальну позицію працівників під-

розділу дільничних інспекторів міліції. На їх думку, неповнолітнім властива емоційність, що переважає над розсудливістю, самотній підхід до вирішення проблем, оригінальність мислення, багата уява, важке набуття навичок загальноприйнятих форм поведінки. Характерна вразливість, синзетивність.

Висновки. Отримані у процесі дослідження результати можуть мати практичне значення. Визначені соціально-психологічні установки працівників ОВС щодо певних категорій неповнолітніх правопорушників дозволяє виявити позицію міліціонерів щодо особистості неповнолітнього правопорушника. Це дозволить вирішити ряд окремих завдань, пов'язаних з: перевихованням неповнолітніх правопорушників, профілактикою правопорушень серед підлітків та удосконаленням роботи працівників ОВС з ними, плануванням та здійсненням профілактичних заходів, спрямованих на формування правослужняної поведінки та підвищення правової обізнаності як школярів, так і працівників ОВС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коноплицкая О. В., Коноплицкий И. Н. Изучение правосознания сотрудников ОВД для решения практических вопросов в области повышения эффективности и качества юридического труда / О. В. Коноплицкая, И. Н. Коноплицкий // «Social processes regulation in the context of economics, law and management»: Materials digest of the LIII International Research Conference and II stage of the Championship in economics, managements and juridical sciences (London, June 06-June 11, 2013), section «Juridical psychology» / International Academy of Science and Higher Education. – London : Iashe, 2013. – P. 139–144.

2. Коноплицкая О. В. Элементы социально-психологических установок сотрудников ОВД и их влияние на профессиональную деятельность / О. В. Коноплицкая // Будущее науки-2013 : материалы Международной молодежной научной конференции (23-25 апреля 2013 года), в 3-х томах. – Том 1, Юго-Зап. гос. Ун-т. – Курск, 2013. – С. 290–294.

3. Коноплицкая О. В. До проблеми класифікації неповнолітніх правопорушників / О. В. Коноплицкая // Правничий вісник Університету «КРОК», Розділ 5 «Актуальні проблеми психології». Вищий навчальний заклад «Університет економіки і права «КРОК». – Вип.10. – К., 2011. – С. 138–144.

4. Коноплицкая О. В. Представления сотрудников ОВД относительно факторов противоправного поведения несовершеннолетних и различия их психологических качеств / О. В. Коноплицкая // «The person in conditions of the interpersonal relationships intensification» : Materials digest of the XLVII International Research Conference and II stage of the Championship in psychological sciences (London, March 28 – April 02, 2013), section «Juridical psychology» / International Academy of Science and Higher Education. – London : Iashe, 2013. – P. 48–51.

5. Бююль А. SPSS : искусство обработки информации: анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей / А. Бююль, П. Цёфель. – СПб. : ООО «ДиаСофтЮГ», 2002. – 608 с.

6. Наследов А. Д. SPSS : компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках / Наследов А. Д. – СПб. : Питер, 2005. – 416 с.